

2010. november 30. - **Székelyudvarhely megyeszékhelyéről 1919. januárjában elhurcolt 35 vármegyei tisztviselő sorsának rövid történetét ismertetjük a folytatásban.**

Az előző részben már olvashattunk a közigazgatást erőszakkal átvenni akaró új hatalom: a román hadsereg és a tisztviselők ellentéteiről. A munkát megtagadókat felszólították, hogy vagy román eskü nélkül is felveszik a munkát, vagy deportálják őket. Két forrásból állítottam össze a történetet: az egyik 1919. szeptember 14-én a magyar miniszterelnöknek címzett emlékiratnak erre vonatkozó része. Ez a dokumentum Paál Árpád hagyatékában őrződött meg és ennek, valamint stílusjegyeinek alapján is minden bizonnyal ő maga írta. A hivatalos hangvétellő leírás közé Paál Árpád olyan írásait, üzeneteit illesztettem be, melyeket sikerült a fogságból hazaküldenie, elsősorban a tisztviselői ellenállás mellé felsorakozó vasutasok segítségével. Ezekből kiolvasható, hogy már elkezdődött egy belső szervezkedés, jelszavakkal működő kapcsolattartás, a budapesti érintettekkel fennálló titkos kapcsolat. Az idegen hadsereg jelenlétének veszélye ellenére voltak, akik reméltek és tettek is ennek érdekében.
P.G.

Január 13-án megjelent Székelyudvarhelyen Neamtiu (azelőtt Német) Valér hadbíró-őrnagy. Felmutatta a nagyszebeni román főhadiszállás és az ottani román nemzeti tanács iratát, mely szerint ő Udvarhely vármegyébe ügyvivő főispánságra kapott kinevezést. Dr. Válersik Ferenc kormánybiztost felszólította hivatala átadására, a kormánybiztos ezt megtagadta, s erről jegyzőkönyvet készítettek. Erre Neamtiu katonai segédlettel dr. Válersiket kivezettette hivatalából. Dr. Keith Ferenc helyettes főjegyző és a vármegyei tisztikar erre szintén otthagyták hivatalát s a többi közigazgatási hivatalokban is megállott a munka.

Neamtiu román prefektus dr. Paál Árpád helyettes alispánt is ugyanezen a napon kétízben felkereste, őt a székely megyék román behódolásának a kezdeményezésére kérte s neki székely államtitkárságot ígért. Ugyanakkor dr. Keith Ferenc helyettes főjegyző útján a tisztikart is sürgette, hogy egyelőre román eskü nélkül hivatali szolgálatukat az ő (Neamtiu) főispánsága elismerésével folytassák. Mindkét helyről elutasító választ kapott.

Másnap a tisztviselőket deportálással fenyegette meg s 15-ére egybehívta őket, hogy nyilatkozzanak. 15-én a tisztviselők dr. Keith Ferencet megbízták közös nyilatkozatuk felolvasásával, melynek lényege az volt, hogy az összes megyei, községi, állami és felekezeti alkalmazottak a Nagyszebenből küldött adminisztrátor elismerését megtagadják, s csak a magyar kormány által kinevezett főispán alatt hajlandók továbbszolgálni. Neamtiu hívásához képest e nyilatkozattételre megjelent minden tisztviselő, mintegy 300 ember s a vármegyei ház előtti téren megjelentek a tisztviselők családtagjai, hogy az eredményt megtudják. A felvonulókat nagyobb katonai készenlét, a piacon két ágyú és több gépfegyver fogadta. A tisztviselők nyilatkozatának felolvasása után Neamtiu az összes hivatalvezetőket felszólította a nyilatkozat aláírására. Ezután az aláírókat s kívülük még egynéhány megjegyzett, összesen 33 embert azonnal letartóztatott, a többi hazaküldötte. Ugyanakkor letartóztatták a folytonos betegeskedése miatt ágyba került dr. Válersik Ferenc kormánybiztost is, meg az ő betegágya körül időző látogatókat, Pál István apátplébánost, dr. Horváth Károly közjegyzőt, dr. Váró Géza ügyvédet. Ezeket a látogatókat másnap szabadon bocsátották. De dr. Válersik betegágya mellett az őrseget végig ott tartották, mikor ő maga operáció alá került is, s még amikor

meghurcolt és agyonhajszolt állapota miatt betegsége március hó végén halálba lankadt is. Rab volt egész a ravatalig. Isten nyugosztalja!

A többi 33 vezető és kiválasztott tisztviselőhöz még a lakásáról elhozták dr. Paál Árpád helyettes alispánt is, meg Mátéffy Domokos pénzügyigazgatót. Mind a 35-öt január 16-án éjjel 70 szuronyos katona és két gépfegyver között Segesvárra vitték. Január 18-án dr. Paál Árpádot Segesváron kihallgatták s 19-én Nagyszebenbe tovább vitték, Fröhlich Ottó tisztviselőtársát melléje kísérőül engedvén.

Drága kicsikéim! Csak hogy a kezem írását lássátok küldöm ezt a pár ellopható sort. Az első támadást Isten segítségével elhárítottam, visszafordítottam saját fejükre. A többit az Isten tudja és a nagy Sors, kiben mindig hiszek és kinek az útját járom. Otthon is kitartani! Akkor minden nagy eszményünk diadalmaskodik. Pestről, Kolozsvárról lélekösszhanggal üzennek, kitartásra buzdítanak. A segesvári magyar asszonyok dicsőséges tettekkel vannak körülöttünk. Ti is otthon vigyázzatok az elhagyott tűzhelyekre és a lelkek acélosságára. Kicsikéim, drágáim, legyetek jók, lélekből való nagy életűek. Apukátok mindig veletek van, érettetek küzd és élni fog. Lelkem örökké csókolja a lelketeket.

(január 18. első tudósítás Kiskapusról, útban Szeben felé)

Nagyszebenben a kadettiskola börtönébe zárták mindkettőjüket, 20-án este Negulescu vezérkari főnök kihallgatta őket s kijelentette, hogy semmi hibát nem talál bennük. Mindazonáltal még 20-án is börtönbe szállásolódtak, 21-én délután ismét kihallgatták dr. Paál Árpádot, de most már dr. Apáthy István elleni vallomásra akarták kényszeríteni, amit ő megtagadott. 22-én ismét elővették mindkettőjüket, Apáthy ügyében kérdezték, de most már Apáthy javára szóló vallomásukat jegyzőkönyvre vették. Ugyanazon este azzal kísértették vissza őket Segesvárra, hogy csak bizonyos formalitások matt kell még a hadosztálynál jelentkezniök.

Édes kicsikéim! Budapestről francia tiszt lépett közbe az ügyünkben. Lehet, hogy a maguk prestige látszatának a megmentéséért még mortifikálni (ford.:kínozni, sanyargatni) fognak, de ezt még kibírhatjuk. Többre is voltunk elszánva. Van köztünk egyszerű kicsi ember, ki az életét ajánlotta fel, hogy őt toljuk előtérbe, ha nagyobb áldozat szükséges. Ehhez képest csúnya volna, ha otthon ingadoznának! Nagyszebenben is megúsztam és visszahárítottam a bajokat, de már azóta vettem észre, hogy a mi kicsi ügyünk egyenesen világügy. Elmondhatják rólunk: fogtam törököt, de nem ereszt! Börtönt is jártam, három napig haltam, de ha könnyeztem, csak a rátok való érzés, a túltelített lélek sajtolta belőlem. Utána még tisztább, még Istenbe bízóbb lett minden gondolatom. Áldott kicsikéim, úgy érzem, hogy mindig velem vagytok.

(január 22. üzenet a szebeni fogságból)

Az ugyanakkor kitört vasutas sztrájk leszerelése végett ezt a szabadon bocsátást a nagyszebeni román nemzeti tanács értesítésében is kiadta s Székelyudvarhelyre is hazaérkezett a hír, hogy a tisztviselőket szabadon bocsátják. A nép özönével tódult az állomáshoz, előbb engedték is őket zavartalanul, pár óra múlva azonban szétverték a várakozó közönséget. A tisztviselők szabadon bocsátása hírével csak taktikáztak. Dr. Paált és Fröhlichet is néhány napig külön őrizetben tartották Segesváron, aztán a többi tisztviselő letartóztatási helyére, az állami elemi iskola egyik termébe visszakísérték.

Az élelmiszerektől és fizetéstől való megfosztásról Budapestre – a vasutasok által – hírt adtunk. Amit most szenvedünk, az mind csak Magyarország béketárgyalási helyzetét javítja, mert a románok minden erőszakoskodását az angolok és amerikaiak bizonyítékkal veszik, hogy ők csak ilyen eszközökkel képesek az impériumra, még ilyenekkel se.

Mi mindenkivel hajlandók vagyunk tárgyalni, de csak a fegyverszüneti szerződés és a tábornokokkal dec. 6-án és 14-én kötött megállapodások alapján. Tehát magyar fennhatóságunk visszaadásával. Minket csak a székely nemzetgyűlés és a magyar kormány adhat vissza a hivatalunknak.

A budapesti Székely Nemzeti Tanács egy ügyetlen kiáltványban a békekötés utáni időre fenyegetőzik székely ellenállással. Ilyen „eső után köpenyeg” ellenállással semmit el nem érnek, s a mi áldozathozatalunk ilyen halogatásra nem méltó! Tessék odafönn is dolgozni olyan arányban, ahogyan mi mindent kockáztatunk. A Székelyföld semlegesítése fontos követelés, ezzel a Székelyföldet a megszállás demarkációs vonalából már most ki lehet vonni. Ezt erőltessék és vigyék ki odafönn.

Angol elnök egyik székely küldöttségi tagtól kérdezte, hogy az elszigetelt székelység külön államisága esetén hogyan érintkeznék a magyar földdel? – Az összeköttetés megteremtésére az a mód, hogy a Székelyföld tömbjéből az erdélyi magyarság szigetcsoportjain (Torda, Kolozs) át területsávot kell – nemzetközi megegyezéssel – létesítsen a magyar föld elé. Akkor az erdélyi székely és magyar kérdés teljesen megkapja a maga területi megoldását, s a fajok is a maguk legcélszerűbb és legjövedősebb elhelyezkedésüket.

Itteni hadosztály ma megy tovább. Lehet magukkal cipelnek minket is Gyulafehérvárra, vagy egyebüvé. A MÁV megbízhatóit nagyon kérjük, hogy esetleges elcipelésünket kísérje figyelemmel. Összeköttetésünk felvételére új helyünkön is az „Isten velünk” jellel küldjön hozzánk megbízható embert, s Udvarhelyet is az új összeköttetés lehetőségéről azonnal szíveskedjék értesíteni. Kicsi Anyómnak és édes kicsikéimnek szilárd, okos megnyugvást kívánok. Minden út egy követeléshez vezessen, minden eset e követelés erősítésére használódjék: Ki a Székelyföldet a megszállás alól!!
(febr. 17., üzenet Segesvárról.)

Később 2-ös, 3-as csoportban a 35 fogolyból 20-at hazaengedtek, 15-öt február végén Nagyenyedre marhavagonokban továbbszállították; ott előbb a fegyháznak egész télen fűtetlen, jéghideg celláiba zárták. Később Nagyenyed város magyar közönségének közbenjárására az ottani református kollégium kórházpavilonjában engedtek részükre elszállásolást.

Kitartás! Minden helyzetre van segítség. A mi mostani helyzetünk is, személyileg véve, igen kényelmes, a Bethlen kollégiumnak vagyunk „dédelgetett” vendégei. Öt hét óta először hálók lepedős ágyban. Tárgyilag véve pedig helyzetünk valóságos repesztő és folyton nyugtalanító ékezet az erőlködő impériumban. Segesváron is valósággal talpra állítottuk a jobb belátásokat; itt pedig az oláh tengerben elszigetelt magyarság között megint apostoli felajzással jár ittlétünk. Ezt az erkölcsi erősséget védeni kell továbbra is, ez a mi erősségünk, jövődönk. Nem a lezártaké, hanem az egész székelységé. A székely eszmét ápolni, tovább képezni, minden szervezését kidolgozni szükséges, mert az a budapesti látás, hogy ez nem volna aktuális – ez

igen hibás! Ilyen értelemben Pestre küldtünk is üzenetet.
(febr. 22., üzenet Nagyenyedről)

Pestről megbízható hírünk, hogy a francia bizottság egyhangúlag állást foglalt Erdély rómaisága mellett, velük szemben az angol és olasz ellenvélemények állnak. Ez mutatja, hogy nagyon is aktuális 22 oldalas Emlékiratom. Dolgoznunk kell, minden esetet és sérelmet számon kell tartani azon követelésünknek az indoklására, hogy ki a Székelyföldet a megszállás alól. Ki, és semlegesíteni kell!

Az angol bizottság Kolozsváron csak a papságot kérte maga elé. A papság előtt döntő fontosságúnak csak egy kérdést jelzett, csak erre kért feleletet: milyen nemzetbeli volt Erdélyben a közigazgatás a leszereléskor? A papság egyértelmű válasza, hogy a közigazgatás magyar volt, teljesen elképesztette az angolokat. Nekik egészen ellenkező volt a tudomásuk... Ilyen eszközökkel dolgoznak ellenségeink!
(febr. 24. üzenet Nagyenyedről)

Nagyenyedről is március végéig 13 tisztviselőt hazaengedtek, csak dr. Paál Árpádot és dr. Keith Ferencet szállították tovább Szamosújvárra. Előzőleg még Nagyenyeden mind a 15-öt a katonai ügyészség ismét kihallgatta.

145 útrakész rab. Erőss Béla és Zakariás Gyula szolgabírók a köszvényesiek, a mádэфalvi vasutasok, az alsórákosiak közönséges bűntényekkel vádolva. Bevagonírozás. Minket a kancellária csomagjai közé, sok csendőr társaságába tesznek.

9 órakor Szamosújvárra érünk, a tetűtől hemzseggő javítóintézetbe visznek, s három szobába zsúfolnak. Fekete kávé és puliszkaözön. A padlóról a piszkot vakarni akarjuk – nem sikerül. Ágy semmi. A piszkos földre és csomagokra telepszünk, egy felfordított szekrény a közös asztal. Ebéd: vízben főtt káposzta, főtt marhamócsing – kézzel osztva.

Dömötör igazgató a békekongresszus szétrobbanásáról hoz hírt. Budapesten bolsevista kormány alakult. Budapestre és haza repülnék. Kifejteném a demarkációs válság forró döntésközelségét, s ezzel szemben a székely semlegesség magyarmentő nagy aktualitását. Ha nem a román igények előtt nyújtják be ezt a követelést, akkor az igények elbírálása után már elvész a székely kérdés ereje.
(márc. 29. üzenet Szamosújvárról)

Szamosújváron több politikai fogollyal és közönséges bűntettéssel együtt előbb a javító intézetben kapott szállást, hol 160-an voltak egy 240 köbméternyi nagyságú teremben. Pár nap múlva kettőjüket egy béna járásbíróval együtt a szamosújvári ferences-rendiek zárdájába vitték ki külön őrizetbe. Azonban a külön elszállásolás is csak 5 napig tartott, ekkor a nyárádfenti székely felkelés híre folytán az összes foglyokat legkínosabb elzárás alá vették. Az udvarhelyi két főtisztviselőt is visszavitték a javító intézetbe a 240 köbméteres terembe, hová azóta még többen zsúfolódtak. És azóta a gipszes-fűrészporos padlóra is a behordott sár rátapadt s félarasznyi vastagságú piszokréteg volt a padló, mely feketeségen a testük csoportosan fehérlett.

Lefeküdni csak erre a meztelen szennyes földre lehetett; kimenni még a folyosóra sem szabadott. Április 6-án valóságos megváltásként hatott, mikor a két főtisztviselőt 8 intelligensebb rabbal együtt a szamosújvári járásbírósnak hónapok óta felhagyott fogházába vitték át, hol félig rothadt szalmaágyon hálhattak és az udvarra is szabad volt kimenniök.

Április 8-ára a Segesvárról és Nagyenyedről hazaengedett tisztviselőket is felidézték Szamosújvárra. 9-ére hadbírói tárgyalást jeleztek mindnyájuk ügyében. Azonban 9-én a felívottakat hazaküldték, dr. Paált és dr. Keithet pedig a szokott módon (marhavagonban) mintegy 500 fogollyal együtt elszállították Dévára, ott az egész szállítmányt a kísérő tisztek bolsevista gyilkosoknak címezték s elzárták a törvényszék fogházába. Az udvarhelyieket 23 intelligensebb fogollyal együtt külön, cellába; de innen se szabadott a folyosóra kimozdulni. A cellában pár piszkos, de száraz szalma volt a fekvőhely. Az élelmezés itt is, mint Szamosújváron naponként kétszer paszuly forróvízzel leöntve, másnap nyers káposzta szintén forró vízzel leöntve, és szitálatlan darapuliszka.

Dévára április 15-ére ismét felidézték a Szamosújvárról hazaküldött tisztviselőket s április 16-án megkezdődött a hadbírósi tárgyalás Besarabescu ezredes elnöklésével, 4 hadbíró, 1 ügyész és 1 hivatalból kinevezett védő közreműködésével.

A vádat csak 16-án délelőtt, a tárgyalás megkezdése utáni második órában közölték a vádlottakkal, hogy ők e tekintetben védelmi előkészületeiket csak sejtésekre alapíthassák. A vád mindnyájukkal szemben a 7.sz.hadseregrendelet megszegése (tilos gyűlés tartása volt), ezen kívül még dr. Paállal és dr. Keithel szemben a Code Napoleon 79.§-ába ütköző „ellenséggel való cimborálás háború idején” (az ellenség a magyar kormány) s végül még külön dr. Paállal szemben a székely köztársaság eszméjéért a Code Napoleon 68.§-ába ütköző „merénylet az állam épsége ellen”. Április 16-án a tárgyalás éjfél után 1 óráig tartott, az ügyész több órás vádbeszédjében egész Erdély rendjének a felforgatását róta a vádlottak terhére, impertinentiának nevezte, amiért ezek védelmük végett a tábornokokra és a velük kötött megegyezésekre hivatkoztak. Jellemző volt a vádbeszédben az is, hogy az ügyész (civilben Bukarest egyik nevesebb ügyvédje) ilyen kitörésekre ragadtatta magát: „dr. Válentsikkel végzett már az Isten, nekünk is úgy kell végeznünk itt a többivel, el kell taposnunk az udvarhelyi kígyófészket”.

Csakugyan halálbüntetést is indítványozott dr. Paál és dr. Keith ellen, a többiek ellen 10 esztendei fogságot. Az elnök is igen elfogult kitörésekkel viselkedett a vádlottakkal szemben. Éjjeli 11 órakor került sor a hivatalos védőbeszédre. Ennek során ismét nyilatkozatra szólították dr. Paált a nála lefoglalt levél dolgában. E nyilatkozattal tisztázódott, hogy az ügyész iratcsomójából az eredeti levél eltűnt s helyette egy hamis fordítást használtak a vád anyagául, mely hamis fordítás az eredeti levél szövegéhez otromba és logikátlan hozzátoldásokat adott. Logikai és mondatszerkezetbeli részletezéssel nyilvánvalóvá lehetett tenni, hogy ezek a hozzátoldások nem származhattak az eredeti levél írójától. Ezzel az incidenssel a tárgyalást másnapra halasztották.

Másnap az ügyész és a hivatalos védő kölcsönös replikái után a vádlottakat szólították fel védelmük előadására. Dr. Paál Árpád a már ismertetett megegyezésekre s a fegyverszüneti szerződésre utalt, hogy ennek értelmében joguk volt a magyar eskü letételére s a magyar

fönhatósághoz való ragaszkodásra; a székely államiság eszméje tekintetében pedig Wilson nemzetközileg elfogadott elveire hivatkozott, melynek értelmében kis népeknek is joguk van az önrendelkezésre. Dr. Keith Ferenc azt fejtette ki, hogy a magyar eskütételre való megjelenés és a Neamtü előtt való ünnepélyes nyilatkozattétel nem esik a gyűlések fogalma alá.

Védő nyilatkozatokat tettek még Mátéffy Domokos pénzügyigazgató, Kolumbán Lajos tanfelügyelő, Kandó István irattárnok, míg a többiek a további nyilatkozattól elállottak. A hadbíróság déli egy órakor visszavonult s félóra múlva felmentő ítéletet hirdetett ki azzal az indokolással, hogy a román hadsereg más nemzetek nemzeti aspirációit tisztelni kívánja.

Folytatjuk

Paál Árpád

Közreadja: Paál Gábor